

Олена Бай – викладач кафедри іноземних мов і перекладу
Луцького інституту розвитку людини Університету
«Україна», аспірант Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки

Рецензія на книгу М. Яньон «Niesamowita Słowiańszczyzna»*

Наукова праця Марії Яньон «Niesamowita Słowiańszczyzna» («Несамовите слов'янство») стала своєрідним підсумком багаторічних дебатів і поштовхом до пошуку нових суспільно-літературних підходів до проблеми слов'янського сарматизму. Авторка простежила в часовому вимірі виникнення, літературні прояви та проблемні аспекти цього мегасуспільного й міжсуспільного явища і вдалася до конкретизації тематики за допомогою підзаголовка «Фантазмати літератури». Оскільки проблема стосується багатонаціонального вияву сарматизму, у праці набули актуальності пов'язані з нею стереотипи, міфи й уявлення та їх проекція на різні літературні епохи. Книга викликала чимало неоднозначних оцінок у польському середовищі, не залишила байдужим і українського читача.

У двох частинах цілісної наукової монографії «Niesamowita Słowiańszczyzna» поставлено досить багато риторичних запитань, на які зроблено спробу відповісти ґрунтовно й нетипово: якою є гуманістична розповідь, що сталося зі слов'янською міфологією, чого ми боїмося у слов'янстві, звідки зло прийшло в Польщу, чи потрібно розлучитися з Польщею тощо. Це – спроба своєрідного розшифрування «генетичного коду» поляків як народу й однієї зі слов'янських спільностей.

Контroversійними є роздуми Марії Яньон на тему місії Польщі як посередника між Сходом і Заходом. Авторка вказує на неоднозначність відносин Речі Посполитої з Німеччиною, Чехією, Росією, Україною. Вона простежує розвиток сарматських ідей у творчості видатних польських письменників: Зигмунда Красінського, Юзефа Крашевського, Адама Міцкевича, Генрика Сенкевича та ін. Найбільше уваги дослідниця приділяє епосі романтизму, на що вказують назви окремих підрозділів: «Приручена смерть», «раптова смерть», «зімкнені губи й заплющені очі», «загадка трупа» тощо. Проте особливий ажіотаж викликала глава книги «Плейбой і полонія». Подібні назви свідчать про нетиповий підхід проф. Марії Яньон до літератури загалом і до проблеми сарматизму зокрема: він відзначається незвичайним радикалізмом та унікальністю. З автором можна погоджуватися або суперечити, однак не можна залишитися байдужим до цього ґрунтовного наукового доробку.

Серед українців найбільше зацікавлення викликають рефлексії над західноєвропейськими працями, що стосуються вивчення козацтва, поняття кресів, власне українського сарматизму тощо. Можна погодитися з позицією Марії Яньон щодо стереотипного мислення про роксоланський світ, який зумів гармонійно поєднати язичницькі традиції з християнством і насправді не повинен мати комплексу меншовартості. Авторка закликає до перегляду основних домінант польсько-українських стосунків та «очищення» від стереотипного вікового багажу, закладеного у ці стосунки.

Серед численного бібліографічного матеріалу дослідниця мимоволі виділяє дві основні праці: Зоріана Доленги-Ходаковського («Про дохристиянське слов'янство») і Данієля Бовуа («Український трикутник, Шляхта, царат і народ на Волині, Поділлі і Київщині в 1793–1914 рр.»), які визначають напрям її дослідження й виконують у ньому роль лейтмотивів.

Праця Марії Яньон є надзвичайно цінним джерелом у вивченні сарматизму для істориків, політиків, літераторів і всіх тих, хто цікавиться істинним слов'янським корінням. Значним кроком уперед у книзі стало зіставлення декількох, не в усьому співзвучних підходів до вивчення сарматської ідеї. Вона призначена для інтелектуальної еліти слов'янських народів, не накладає національних, вікових та релігійних бар'єрів на світобачення читачів, слугує зразком поглибленого літературознавчого аналізу. Найбільшою проблемою для українського читача наразі залишається те, що немає перекладів цієї монографії українською мовою.